

FIBULE Z OBLOGO IZ GOMIL POD VINJIM VRHOM

VIDA STARE

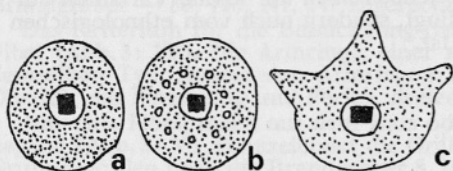
Narodni muzej, Ljubljana

Med oblikovnim zakladom številnih, tipološko različnih fibul, ki so bile pridelki skeletnih ali žganih grobov v gomilah pod naselbino na Vinjem vrhu,¹ je bilo tudi nekaj fibul z oblogo žičnega loka, ki predstavljajo posebno tipološko skupino.

Žični lok teh fibul je navadno oglatega, redkeje pa okroglega preseka. Na ta žični lok pa je nadeta obloga, ki je bodisi koščena, jantarjeva ali steklena. Poznamo pa tudi primere, ko je obloga loka izdelana deloma iz jantarjevih in deloma iz koščenih segmentov, kot je fibula iz Stične (T. 3, 8).

V gomilah pod naselbino na Vinjem vrhu (Šmarjeta, Strelac, Obrh, Družinska vas, Toplice, Brezovica, Mlade Vine), lahko ločimo tri variante fibul z oblogo žičnega loka (sl. 1):

1. fibule s koščeno oblogo (T. 1, 2),
2. fibule z jantarjevo oblogo (T. 1, 1, 3, 4, 6—8),
3. fibule s stekleno oblogo (T. 1, 5, 9).

- 1 a) Prerez koščenega loka. — *Querschnitt durch einen Knochenbügel*
- b) Prerez jantarjevega loka. — *Querschnitt durch einen Bernsteinbügel*
- c) Prerez steklenega loka. — *Querschnitt durch einen Glasbügel*

1. Fibule s koščeno oblogo

Fibula s koščeno oblogo se pojavi v gomilah pod Vinjim vrhom le v enem primeru (T. 1, 2). To je fibula s koščeno oblogo žičnega loka pravokotnega preseka, ki je delno fragmentirana tako, da nima ohranjene peresovine in igle za spenjanje. Koščen lok je bil izdelan iz segmentov, od katerih so ohranjeni le štirje (prvotno je bilo verjetno pet segmentov). Stranski segmenti so ožji in valjasti. Srednji segment pa je daljši, v osnovi valjast in ima na zgornji zravnani površini upodobljeno ležečo štirinožno žival, ki ima odlomljeno glavo in rep in lahko predstavlja sfingo ali psa. Fibula je bila najdena v Šmarjeti v žga-

nem grobu skupaj z ostanki skledaste čelade in drugimi okrasnimi in praktično uporabnimi predmeti.² Za določitev starosti groba je gotovo najpomembnejša skledasta čelada,³ ki smo jo časovno opredelili v Ha C horizont,⁴ s tem pa smo dobili tudi čas, kateremu moremo prisoditi fibulo z ležečo živaljo na koščenem loku.

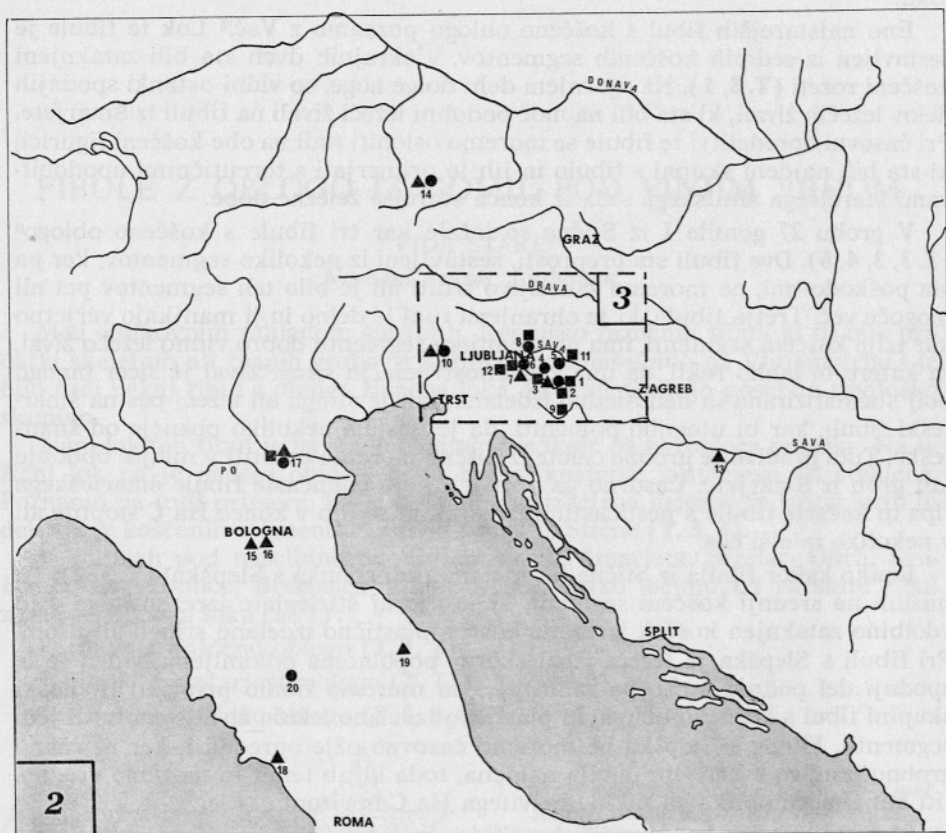
Eno najstarejših fibul s koščeno oblogo poznamo z Vač.⁵ Lok te fibule je sestavljen iz sedmih koščenih segmentov, v skrajnih dveh sta bili zatakneni koščni rozeti (T. 3, 1). Na zgornjem delu dolge noge, so vidni ostanki spodnjih delov ležečih živali, ki sta bili na moč podobni ležeči živali na fibuli iz Šmarjete. Pri časovni opredelitvi te fibule se moremo osloniti tudi na obe koščni figurici, ki sta bili najdeni skupaj s fibulo in jih je primerjati s toreutičnimi upodobitvami starejšega situlskega stila iz konca starejše železne dobe.

V grobu 27 gomile I iz Stične so ležale kar tri fibule s koščeno oblogo⁶ (T. 3, 3, 4, 6). Dve fibuli sta preprosti, sestavljeni iz nekoliko segmentov, ker pa sta poškodovani, ne moremo zanesljivo trditi ali je bilo teh segmentov pet ali mogoče več. Tretja fibula, ki je ohranjena tudi le delno in ji manjkajo verjetno kar trije koščni segmenti, ima na srednjem segmentu dobro vidno ležečo žival, za katero bi lahko rekli, da ima značilnosti ležečih sfing. Žival je sicer mnogo bolj shematizirana in nedosledno izdelana, kot je sfinga ali ležeči pes na šmarješki fibuli, kar bi utegnili pomeniti, da je nastala nekoliko pozneje od šmarješke. Tudi gradivo te grobne celote iz Stične moremo uvrstiti v mlajše obdobje kot grob iz Šmarjete. Časovno ga opredeljujejo čolničaste fibule šmarješkega tipa in kačaste fibule s pestičastimi izrastki, ki sodijo v konec Ha C stopnje ali v nekoliko mlajši čas.

Enako kakor fibula iz Stične je izdelana tudi sponka s Slepška⁷ (T. 3, 2). Tu mislim na srednji koščni segment, ki je zgoraj štirioglato izrezan in je v to vdolbino zataknen kosček izrezane kosti s plastično izdelano sfingo ali psom. Pri fibuli s Slepška je ležeča žival skoraj popolnoma odlomljena, viden je le spodnji del podnožja. To pa zadostuje, da moremo fibulo pripisati tipološki skupini fibul s koščeno oblogo in plastično izdelano ležečo živaljo na srednjem segmentu. Fibule s Slepška ne moremo časovno ožje opredeliti, ker ni znano grobno gradivo s katerim je bila najdena, toda kljub temu jo moremo vrednotiti kot tipičen oblikovni zaklad razvitega Ha C horizonta.

Skoraj identično koščeno fibulo s sfingo na loku, kakor jo poznamo iz Šmarjete, so odkopali v delno žganem grobu 557 na grobišču v Hallstattu.⁸ V tem grobu je ležalo tudi bodalo z antenskim držajem. Antenski ročaj ima široka diskasta zaključka, med prečkama pa so tri majhne bronaste skodelice. Grob časovno opredeljuje antensko bodalo, ki ga na grobišču v Hallstattu zelo pogosto najdemo z zgodnjim Ha D gradivom. V grobu 458 je takšno bodalo najdeno skupaj z dvema bronastima situlama, prstanom in obročki;⁹ v grobu 555 je razen bodala še bronasta situla in dva profilirana ščitnika za iglo (verjetno ščitnika za dolgo Ha C iglo, ki ima zelo pogosto takšne ščitnike)¹⁰ in v grobu 559, kjer je bodalo najdeno s tulasto sekiro, sulico in neko posebno mrežasto fibulo.¹¹ Grobove z antenskimi bodali, s kakršnim je bila najdena tudi koščena fibula s sfingo na loku, stavlja K. Kromer v skupino mlajših bojvniških grobov, v čas med leto 600 in 500 pr. n. š., pri čimer bi morali upoštevati bolj začetek kot konec tega stoletja.

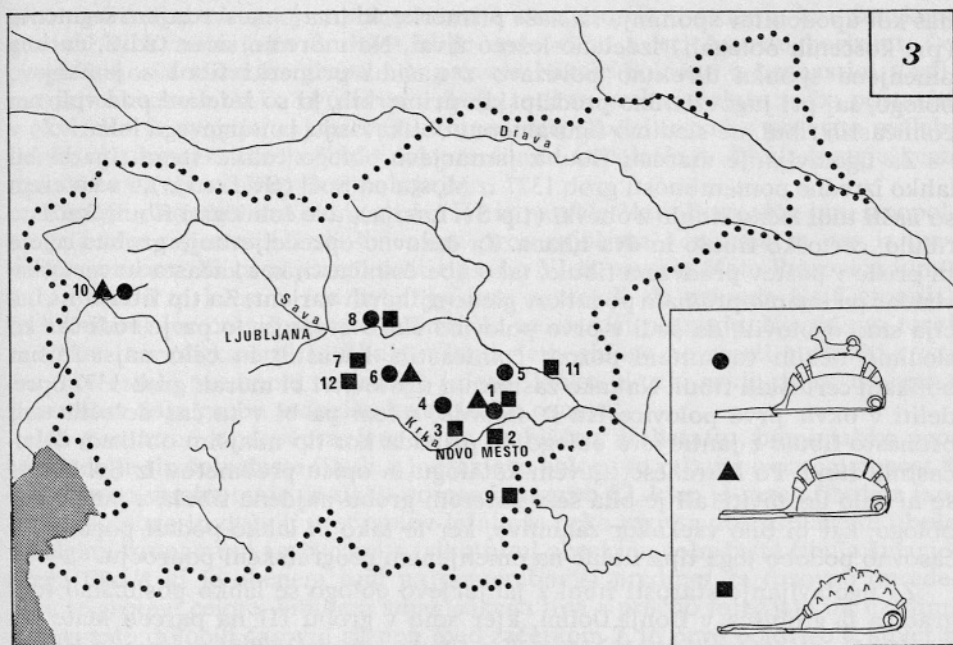
Fibule s koščeno oblogo in ležečo sfigo ali psom na loku, bi bili upravičeni, v jugovzhodnem predalpskem prostoru, postaviti v okvir konca 7. stoletja pr. n. š. ali pa na začetek 6. stoletja, s predpostavko, da so bile v mlajšem času te fibule le še uporabljane ne pa več izdelovane (sl. 3).

2,3 Karti razprostranjenosti fibul z oblogo. — *Verbreitungskarten vom Bügelfibeln*

1 Šmarjeta, 2 Družinska vas, 3 Brezje, 4 Slepšek, 5 Rovišče, 6 Stična, 7 Magdalenska gora, 8 Vače, 9 Podzemelj, 10 Most na Soči (Sv. Lucija), 11 Libna, 12 Hrastje, 13 Donja Dolina, 14 Hallstatt, 15 Bologna — S. Vitale, 16 Bologna — Arnoaldi, 17 Este, 18 Tarquinia, 19 Faleri, 20 Concelli-Cetona

Ko smo že določili tem fibulam časovni okvir, bi bilo potrebno še ugotoviti kaj predstavlja ležeča žival, ki je upodobljena na loku teh fibul in za kateri kulturni krog so te upodobitve značilne. Motiv ležeče živali moramo nedvomno iskati izven jugovzhodnega predalpskega prostora. Najverjetneje je bil ta motiv posredovan v naše kraje iz območja srednje Italije oziroma iz etruščanskega kulturnega kroga,¹² kjer so ležeče sfinge zelo pogoste, izdelane v najrazličnejšem materialu in na najrazličnejših predmetih.

Naši primeri so izraz kulturnih stikov z Apeninskim polotokom, od koder so prihajali k nam vplivi, ki so jih pri nas posnemali na svojstven način. Tako v upodobitvah ležeče sfinge ne moremo več ugotavljati strogega koncepta klasične italške prazgodovinske sfinge.

2. Fibule z jantarjevo oblogo

Fibule z jantarjevo oblogo so bile v šmarješkem kompleksu dokaj pogost grobni pridelek. Inventar grobov pa se ni ohranil tako, da se moramo za časovno opredeljevanje omenjenih fibul (**T. 1, 1, 3, 4, 6, 7, 8**) poslužiti podobnih primerkov iz drugih jugovzhodno predalpskih, italških in bosanskih najdišč.

Najstarejše primerke fibul z jantarjevo oblogo najdemo v Italiji v Tarquiniji¹³ v grobu 759 v San Vitale,¹⁴ kjer je z jantarjevimi ploščicami obložen lok fibule tipa sanguissuga s trikotno nogo, ki jih stavljamo v čas pred grobom bojvnika iz Tarquinije (Tomba del Guerriero 750—700 pr. n. š.). Tipološko mlajši sta fibuli iz Falere,¹⁵ in iz groba 158 v Sirakuzah,¹⁶ kjer ima železna fibula z oblogo loka, dolgo nezaključeno nogo, ki je podobna jugovzhodno predalpskim primerkom. Obloga te fibule je izdelana iz slonove kosti na obeh straneh loka, v sredini med njima pa je nastavljen jantarjev segment. Fibula je datirana s koničastim aribalom v 7. stoletju pr. n. š. Z grobom 158 iz Sirakuz so podane stične točke med Apeninskim polotokom in Grčijo, ker vsebuje ta grob tip italške fibule in grško keramiko.

Kot neko posebnost je omeniti srebrno fibulo z jantarjevo oblogo iz najdišča Arnoaldi,¹⁷ ki je oblikovana v zelo naturalistično izdelano levjo glavo in

nas kot upodobitev spominja na naše primerke, ki imajo na srednjem segmentu (pri koščenih oblogah) izdelano ležečo žival. Ne moremo sicer trditi, da ima omenjena sponka direktno povezavo z našimi primerki fibul z jantarjevo oblogo, saj pri jugovzhodno predalpskih primerkih, ki so izdelani pod vplivom čolničastih fibul, ne sledimo figuralnemu oblikovanju jantarjevega loka.

Za ugotavljanje starosti fibul z jantarjevo oblogo čolničastega tipa bi bil lahko izredne pomembnosti grob 1377 iz Mosta na Soči (Sv. Lucije),¹⁸ v katerem so našli tudi ločno fibulo z obeski (tip Sv. Lucija), dve čolničasti fibuli, kačasto fibulo, certoško fibulo in dva uhana. Za časovno opredeljevanje grobne celote bi prišle v poštev predvsem fibule, tako obe čolničasti, kot kačasta in certoška, vendar pa imamo premalo podatkov glede njihovih variant. Za tip fibule Sv. Lucija smo ugotovili, da sodi v prvo polovico Ha D stopnje, to pa je tudi čas ko sledimo nekim variantam poznih čolničastih, kačastih in celó najstarejšim oblikam certoških fibul. Na tako zasnovani ugotovitvi bi morali grob 1377 opredeliti v okvir prve polovice Ha D stopnje, s tem pa bi v ta čas določili tudi bronasto fibulo z jantarjevo oblogo, ki pripada kot tip mlajšim oblikam čolničastih fibul. Po Marchesettijevem katalogu in opisu predmetov iz Sv. Lucije se ni dalo ugotoviti, ali je bila še v katerem grobu najdena fibula z jantarjevo oblogo, kar bi bilo vsekakor zanimivo, ker le tako bi lahko podali popolnejšo časovno podobo tega tipa fibule na omenjenem geografskem področju.

Za ugotavljanje starosti fibul z jantarjevo oblogo se lahko poslužimo tudi gradiiva iz grobišča v Donji Dolini, kjer smo v grobu III na parceli Mate Petrovića jun.¹⁹ ugotovili skoraj identično fibulo s šmarješkimi primeri z jantarjevo oblogo. Tudi ta fibula pripada čolničastemu tipu in ima žični lok obložen z jantarjevimi segmenti. V istem grobu so ležali še obsenčni obročki s presega-jočimi, drobno narezanimi konci, fragmentirana čolničasta fibula, dve zapest-nici s presegajočimi odebeljenimi konci, deli pasu iz bronastih okroglih žeb-ljičev, ploščata fibula in keramična vretenca. Temu grobu je pripisati tudi skodelo s presegajočim trakastim ročajem tipa Stillfried-Hostomice,²⁰ ki je tudi za kronološko vrednotenje najdb izredne pomembnosti, saj jo lahko brez za-držkov opredelimo v končno obdobje Ha C stopnje. V prid domnevi o takšnem časovnem okviru govori tudi dvojni grob I z iste parcele,²¹ kjer je bila prav takšna bronasta skodela najdena skupaj z večglavo bronasto iglo. Te igle so značilne za obdobje Ha C stopnje, saj sledimo v grobu XXXVIII iz parcele Mate Petrovića jun.²² celó skupaj s skodelo s prečno nažlebljenim zgornjim delom (*Turbanrandschale*), ki jo moremo presojati kot tradicijo KŽG v omenjenem grobu. V grobu je ležal tudi križni razdelilec za jermenje, ki je značilen za materialno kulturo Trako-Kimerijcev starejšega obdobja železne dobe.

Starost omenjenega groba III lahko določimo tudi s tordiranim bronastim torkvesom, s spiralno ovitima koncema, ki ga moremo vrednotiti kot tipološko značilnost Ha C horizonta. Za takšno časovno opredelitev govori tudi grob iz Donje Doline,²³ kjer je ovratnica sestavni del grobnega inventarja, ki je v glav-nem zastopan z različnimi oblikami ločnih fibul (med njimi je ena lunastega tipa z verižicami), s spiralno ovitimi bronastimi zapestnicami, obsenčnimi obročki, očalastim obeskom, bronastimi saltaleoni in drugimi predmeti. Lokaste fibule in zlasti še lunaste fibule smo uvrstili v razdobje od poznega Ha B do razvitega Ha C 2 horizonta. Za spiralno ovite zapestnice pa imamo primerjavo v dvojnem

grobu s Strelca,²⁴ ki ga je treba postaviti v razvito Ha C stopnjo in v ženskem grobu 1 iz Kranja (vila Prah),²⁵ ki je opredeljen v isti časovni horizont. Če pregledamo še inventar groba 1 iz parcele Nikole Sokića²⁶ z bronastim tordiranim torkvesom lahko ugotovimo, da je tudi to grobno celoto treba postaviti v okvir Ha C stopnje, saj ne moremo prezreti skodel in vrč s poševno nažlebljenim obodom (tradicija KŽG), lokaste fibule, in čolničaste fibule šmarješkega tipa, ki to časovno sliko le dopolnjujejo.

Končno nam časovni okvir groba III iz parcele Mate Petrovića jun. izpopolnjujeta obe zapestnici z razširjenima presegajočima koncema in pas iz bronastih gumbov, ki ga najdemo tudi v grobu VI iz parcele Mate Petrovića jun.²⁷ s tordiranim torkvesom (za katerega smo ugotovili, da pripada Ha C stopnji) in lokastimi ter čolničastimi fibulami, ki to starost potrjuje. Ne vidimo torej zadržkov, zaradi katerih bi fibule z jantarjevo oblogo ne mogli postaviti v isti čas, kot ostale predmete te grobne celote; lahko bi celo rekli, da ravno njena prisotnost daje grobu trdnejšo kronološko osnovo.

Če posežemo s proučevanjem še na grobišče v Hallstattu, bomo lahko ugotovili, da je tip čolničaste fibule z jantarjevo oblogo tu relativno precej pogost.²⁸ Za časovno vrednotenje je zlasti pomemben grob 87, kjer je razen fibule z jantarjevo oblogo in drugih predmetov ležala še neka razvita oblika lunaste fibule z dolgimi bronastimi verižicami s trikotnimi obeski in čolničasta fibula šmarješkega tipa,²⁹ ki je obenem tudi najpomembnejši predmet za časovno opredelitev te grobne celote. Fibulam šmarješkega tipa s prečno mrežasto narezanimi pasovi smo določili časovni razpon med začetkom 7. in prvo polovico 6. stoletja pr. n. š. Omenjeno fibulo z jantarjevo oblogo iz groba 87 bi mogli, na podlagi razvite oblike lunaste fibule in ostalih predmetov tega groba postaviti nekako na konec 7. stoletja pr. n. š., kar bi podpirala tudi šmarješka fibula s svojo prisotnostjo v tem grobu.

Druga, omembe vredna grobna celota je grob 778 s svojimi bogatimi podatki.³⁰ Fibula z jantarjevo oblogo je precej fragmentirana, na žičnem loku ima ohranjena le dva segmenta. V grobu je bila še okrogla plošča z verižicami na obodu, na katerih vise shematizirane človeške figurice. Plošča je imela ob robu vloženi pas koščenih segmentov (verjetno bobrovi zobje) in je bila okrašena v iztolčeni tehniki (okrogle in paličaste izbokline). Za časovno opredelitev groba je pomembna predvsem bronasta fibula z delno ohranjeno nogo in lokom v obliki konjskega protoma. Fibula ima preprosto peresovino, kar se razlikuje od običajne sheme takšnih fibul, ki imajo skoraj vedno kratko spodvito peresovino.³¹ Prav zaradi te peresovine moramo fibulo časovno postaviti pred živalske fibule razvite Ha D stopnje.

Ta časovni okvir podpira tudi grob 307 z istega najdišča,³² kjer je fibula s shematizirano živaljo namesto loka in preprosto peresovino, ležala skupaj s šmarješko fibulo in zelo zgodnjo obliko Ha C igle. Istemu času pripada tudi grob s situlo Benvenuti, kjer je skoraj identična fibula ležala skupaj s predmeti Ha C časovnega horizonta.³³

Bronasto ploščo s shematiziranimi obeski bi lahko upravičeno postavili v zvezo s tradicijo KŽG, in to glede na ornamentiko, ki je izdelana še v smislu žarnogrobiščne tehnike; tako bi tudi motiv shematizirane človeške figurice lahko iskali v obdobju KŽG.³⁴ Če upoštevamo bronasto ploščo kot starejši element v tem grobu (K. Kromer jo stavlja v obdobje starejših grobov med

800—700 pr. n. š.) in fibulo s konjskim protomom, kot mlajši element, bi morali fibulo z jantarjevo oblogo opredeliti v čas med obema predmetoma, to je v konec Ha C stopnje in začetek Ha D stopnje, kamor je treba opredeliti tudi glavnino inventarja omenjenega groba.

V grobu 302 iz Hallstatta³⁵ je ležala fibula z jantarjevo oblogo in nezaključeno dolgo nogo skupaj z rtasto fibulo, ki jo lahko uvrstimo prav na začetek Ha D stopnje. Skoraj prav takšno rtasto fibulo najdemo v grobu 404³⁶ skupaj s fragmentirano pasno spono, ki je v sredini popravljena z bronastimi zakovicami. Na tem delu so iztolčeni koncentrični krogi s piko. En del pravokotne pasne spone ima iztolčene korakajoče živali, drugi del pa človeške in živalske figure. Pravokotne pasne sponde sodijo v prvo fazo Ha D stopnje,³⁷ kamor smo opredelili tudi rtasto fibulo iz groba 404 in s tem neposredno tudi rtasto fibulo iz groba 302. S tem smo določili tudi čas uporabe čolničaste fibule z jantarjevo oblogo, ki pa je po svojem nastanku še nekoliko starejša.

Čolničasta fibula z jantarjevo oblogo iz groba 15 na grobišču v Hallstattu³⁸ je bila najdena skupaj s čolničasto fibulo s prečno narebrenim lokom in dolgo, na koncu profilirano nogo s trikotnimi obeski, narebreno zapestnico, zapestnico s spiralno ovitima koncema, s cinastim uhanom z vzdolžnimi kanelurami, železnim nožem, fragmentom železne rombične spone in fragmenti bronaste pravokotne pasne spone okrašene v iztolčeni tehniki. Za časovno ugotavljanje se moramo poslužiti predvsem čolničaste fibule s prečno narebrenim lokom, katere smo opredelili v začetno fazo Ha D stopnje. Rombične pasne sponde iz Hallstatta stavlja K. Kromer v stopnjo mlajših grobov brez orožja, to je v čas med letom 600 in 500 pr. n. š. S tem pa ni rečeno, da vsi grobni pridatki sodijo v 6. stoletje pr. n. š. Rombično spono bi zato morali upoštevati kot najmlajši predmet tega groba in jo v njegovem okviru uvrstiti v začetek 6. stoletja pr. n. š. S tem bi določili tudi starost uporabe fibule z jantarjevo oblogo, za katere smo že ugotovili, da sodijo v okvir poznega Ha C ali v začetek Ha D horizonta.

Na jugovzhodnem predalpskem prostoru imamo ohranjeno predvsem eno grobno celoto, ki je pomembna za časovno opredelitev fibul z jantarjevo oblogo loka. To je grob 27 gomile I iz Stične,³⁹ v katerem je bil najden zlati diadem, številne zapestnice in nanožnice, čolničaste in kačaste fibule, fibule s koščeno oblogo in keramične posode. Grob je treba postaviti v konec Ha C ali v začetek Ha D stopnje, saj nam ga časovno uvrščajo čolničaste fibule šmarješkega tipa in kačasta fibula s pestiči. Omenjenemu času lahko tako brez zadržkov prisodimo tudi fibulo z jantarjevo oblogo loka, s čimer smo dobili dobro oporo za njeno časovno poreklo.⁴⁰

Pri vseh obravnavanih primerih fibul z jantarjevo oblogo žičnega loka iz področja Italije, severnega Balkana in jugovzhodnih Alp smo ugotovili, da je jantarjeva obloga prilagojena funkcionalnosti loka in je obenem njegov dekorativni element. Jantarjeva obloga je sicer sestavljena iz posameznih segmentov, ki so med seboj povezani tako, da tvorijo neprekinjeno celoto. Posamezni segmenti so imeli na obeh straneh, v krogu razvrščene drobne luknjice, v katere so zatikali vezne zatiče ali neko lepilo, ki so preprečevali samovoljno razmiikanje členov-segmentov. Ta tehnična posebnost je imela gotovo svoj določen namen: izdelati lok v čim popolnejšo celoto. Isti postopek izdelovanja jantarjevih oblog lahko sledimo tudi pri oblaganju lokov kačastih fibul⁴¹ in loka rtaste fibule z Libne.⁴² Iz tega lahko sklepamo, da je obrtnik strmel izdelati

oblogo, ki bi fibuli ne odvezla prvotne oblike, ampak bi jo ta dekorativni element le dopolnil in poudaril.

Popolnoma drugo podobo pa dobimo ob pregledu fibul z žičnim lokom iz Kampilja in drugih japonskih najdišč.⁴³ Pri fibulah iz teh najdišč je na žični lok, kvadratnega ali okroglega preseka, nataktno bodisi eno veliko jantarjevo zrno ali pa več manjših jagod. Včasih so jagode na enem loku steklaste in jantarjeve. Pri teh fibulah tako ne moremo govoriti o prilagajanju dekorativnega elementa loka prvotni obliki, ampak moremo te fibule presojati kot neko posebno tipološko skupino, ki je značilna predvsem za japonsko materialno kulturo.⁴⁴ Tako smo tudi določili, da so fibule z jantarjevo oblogo žičnega loka iz gomil pod Vinjim vrhom in iz ostalih obravnavanih najdišč bistveno drugačne od kompolskih primerov, s katerimi nimajo nobene ožje tipološke povezave.

Fibule z jantarjevo oblogo žičnega loka iz jugovzhodnih predalpskih najdišč, lahko uvrstimo v čas razvitega 7. stoletja pr. n. š. (ko so jih izdelovali in uporabljali) in v prva obdobja 6. stoletja pr. n. š. (ko jih še sledimo v grobovih starejše železne dobe, kot ostaline starejšega obdobja).

3. Fibule s stekleno oblogo

Fibule s stekleno oblogo ali ježevke imenujemo tiste, ki imajo žičnat lok kvadratnega preseka obdan s stekleno oblogo z majhnimi čepastimi izrastki. Te fibule imajo navadno odprto nogo, na katero je bil nataktnjen zaključek v obliki steklenega zrna, ki pa se v večini primerov ni ohranil. Pri fibulah imamo velikokrat ohranjeno samo stekleno oblogo tako, da ne moremo zanesljivo določiti kakšna je bila peresovina. Nekateri primerki imajo enostavno (T. 2, 1—5), drugi pa spodvito samostrelna peresovina (T. 2, 8).⁴⁵

Problem fibul ježevk je prva načela E. T. Haevernick,⁴⁶ ki v svoji študiji navaja tudi seznam vseh do takrat najdenih fibul z območja Slovenije, Italije in Hallstatta. E. Haevernikova obravnava tudi tehniko izdelave steklenega loka s čepastimi izrastki, za katere je mnenja, da so bili izdelani bodisi tako, da so bili čepi direktno vlečeni iz steklene površine ali pa da so bili naknadno naneseni na lok. To izvajanje glede tehnične izdelave bodic lahko dopolnimo še s sledečimi opazovanji. S trditvijo — da so izdelovali ježaste izrastke tako, da so iz površine steklenega loka, ko je bil ta še v mehkem stanju, vlekli posamezne bodice — se ne moremo strinjati v popolnosti, saj bi pri takšnem postopku ostala med posameznimi izrastki vdolbena mesta, udrtine ali pa vsaj neenakomerna površina. Tega pa v nobenem primeru ne zasledimo; nasprotno so medprostori vedno enako visoki in zelo skrbno zglačeni. Zato je verjetneje, da so izdelali najprej gladek steklen lok in šele potem na površino aplicirali izrastke. Pri mnogih fibulah je to opazno, saj so čepki odlomljeni tik ob površini loka, kakor bi bili odluščeni, kar pa bi verjetno izostalo ob prvotni trditvi o izdelovanju bodic.

Nekoliko drugače so bile izdelovane medeno rjave ježevke z valovnico (T. 2, 3, 5). Pri teh fibulah so izdelali najprej dele steklenega loka z gnetenjem in so vstavili vanj valovnico, ko je bil še v surovem stanju. Šele naknadno so tudi pri teh primerih aplicirali čepaste izrastke na površino loka. Pri izdelavi teh fibul je bilo zelo pomembno gnetenje steklene mase, kar je posebno opaziti pri medeno rjavih ježevkah z valovnico. Pomembno pa bi bilo tudi žganje

steklene obloge z izrastki. Ves tehnični postopek bi lahko presojali kot last domorodnih delavnic. Le tako si namreč lahko tolmačimo izredno veliko množino raznobarnih in različno oblikovanih steklenih jagod in fibul z oblogo loka v starejše železnodobnih grobovih jugovzhodnega predalpskega prostora.

Steklo, ki so ga uporabljali za oblogo loka je v največ primerih modro ali prozorno zelenkasto, v manj primerih pa rumeno ali pa rjavo. Tudi za stekleno maso, iz katerih so bile obloge izdelane, meni E. Haevernickska, da je bila pridobljena na prostoru jugovzhodnih Alp, vključno s fibulo iz Hallstatta.⁴⁷ Za fibuli iz Este⁴⁸ in Capodoglia,⁴⁹ ki sta po obliki podobni predalpskim primerkom in izdelani iz italskega stekla, pa bo šele podrobna kemična spektralna analiza pokazala razliko.

Na jugovzhodnem predalpskem prostoru, kjer je ta fibula dokaj pogost pridelek ženskim grobovom, jih najdemo na Vačah (T. 2, 1—4),⁵⁰ na Magdalenski gori (T. 2, 5—8),⁵¹ v Podzemlju (T. 2, 10),⁵² na Slepški,⁵³ na Libni⁵⁴, v Hrastju pri Grosupljem,⁵⁵ v Brezju pri Mirni peči (T. 2, 9)⁵⁶ pa v gomilah pod Vinjim vrhom v Šmarjeti (T. 1, 5) in v Družinski vasi (T. 1, 9) ter v Mostu na Soči.⁵⁷ Izven območja predalpskih najdišč poznamo primerke z grobišča v Hallstattu⁵⁸ in fibuli iz Este⁵⁹ in Capodoglia.⁶⁰

V gomilah pod Vinjim vrhom imamo ohranjene štiri primerke fibul s stekleno oblogo žičnega loka. Tri fibule so iz Šmarjete in so izdelane iz modrega, zelenkastega⁶¹ in medeno rjavega stekla (T. 1, 5). Ena fibula iz modrikastega stekla je iz Družinske vasi (T. 1, 9). Med gradivom iz Šmarjete, ki ga hrani Narodni muzej v Ljubljani, nimamo ohranjenih grobnih celot, v katerih sta bili fibuli najdeni. Za njuno časovno opredelitev moramo zato poseči med inventar drugih slovenskih najdišč.

Fibule z Vač ne morejo priti v poštev za nadrobnejše ugotavljanje starosti fibul, ker tudi tu niso znani ožji najdiščni podatki. Prav tako se ne moremo poslužiti ježevk z Magdalenske gore, Slepška ali Hrastja pri Grosupljem, čeprav E. Haevernickska omenja v svojem delu številko gomile in groba, iz katerega te fibule izhajajo.⁶²

Za časovno opredelitev se bomo zato najprej poslužili groba 33 iz gomile VII v Brezju pri Mirni peči,⁶³ v katerem je ležala fibula-ježevka z oblogo iz svetlo zelenega prozornega stekla. Fibula ima preprosto peresovino, na koncu jagode pa je nataktnjena profilirana steklena jagoda (T. 2, 9). Razen narebrenih nanožnice, dveh narebrenih zapestnic s presegačima koncema in steklenih ogrlic je ležala v grobu tudi kačasta fibula z rozetama ob kačastih zavojih najstarejše variante ter s trombasto razširjenim zadnjim delom loka ob prehodu v iglo. Pri uvrstitvi groba se moremo opreti prav na to kačasto fibulo, ki je v okviru tipov z rozetama ob kačastih zavojih najstarejša varianta, saj prav trombasti zaključek določa njeno časovno poreklo v Ha C horizontu. Trombasti zaključek je namreč značilnost večglavih igel, ki sodijo v oblikovni zaklad omenjenega horizonta in je njegova funkcija popolnoma jasna: preprečeval naj bi pregloboko zadiranje v tkanino. Istemu namenu je služil tudi trombasti zaključek kačaste fibule iz omenjenega groba, saj fibula nima peresovine in se igla direktno nadaljuje v trombasto razširjen lok.

Fibula s stekleno oblogo ima tudi sama neke značilnosti, ki določajo njen časovni izvor. Ne mislimo tu na lok, ki je oblikovan v smislu čolničastih fibul, temveč na profiliran steklen zaključek noge, ki ima presenetljive podobnosti

s profiliranimi zaključki majhnih čolničastih fibul šmarješkega tipa, s katerimi moremo vzporejati tudi jaškasto nogo fibule; časovni izvor teh fibul pa je določen v drugo polovico Ha C stopnje in v prvo polovico Ha D stopnje. Grob 33 iz Brezja bi morali tako postaviti v začetek 6. stoletja pr. n. š. in bi bil s tem časom tudi določen nastanek fibule s stekleno oblogo, posebno še zato, ker je inventar tega groba homogen in sodi v isti čas.

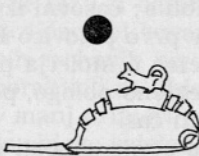
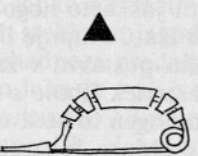
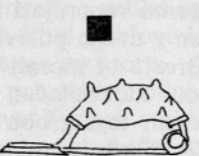
Za fibulo s stekleno oblogo je izredne pomembnosti grob 5 z Libne,⁶⁴ s katerim bomo skušali natančneje določiti časovno mesto tega tipa sponke. V izredno bogatem grobu so bili naslednji predmeti: žara na nogi s pokrovom, dve skodeli s poševno nažlebljenim zgornjim delom, dve terini, manjša polkrožna posodica, vretenca, jantarjeve in zlate ogrlične jagode, zlati deteljasti ploščici, bronasti ploščati večkrat oviti obročki, gladek obroček s profiliranimi izrastki, zapestnici s presegačima, v pasovih nasvitkanima koncema ter kačasta in čolničasta fibula šmarješkega tipa pa omenjena fibula s stekleno oblogo. Za časovno vrednotenje groba in neposredno fibule-ježevke, moramo upoštevati obe fibuli, kakor tudi nekatere druge predmete. Pri pregledu keramičnega gradiva vzbujata pozornost posebno obe skodeli s poševno nažlebljenim zgornjim robom (*Turbanrandschale*), ki ju moremo v tem grobu presojati kot tradicijo KZG.

Tudi v grobu z Libne, ki ga je objavil H. Müller-Karpe,⁶⁵ najdemo posode z nažlebljenim zgornjim delom in to veliko čolničasto fibulo z dolgo profilirano nogo, ki smo jo časovno postavili v Ha C stopnjo. S keramičnim inventarjem tega groba dobimo povezavo z grobom 1 gomile I z Libne, v katerem je bila med ostalimi najdbami tudi čolničasta fibula šmarješkega tipa, kakršna je tudi v grobu 5 z Libne. Prav z grobom 1 gomile I z Libne pa je postavil F. Starè osnovni kriterij za proučevanje najstarejših čolničastih fibul na Slovenskem in jim določil ustrezni časovni okvir v začetke Ha D stopnje.⁶⁶

Drugi, za časovno opredelitev značilnejši najdbi iz groba 5 z Libne, sta obe zlati deteljasti ploščici, ki sta skoraj identični s sestavnimi deli zlatega diadema iz groba 27 gomile 1 v Stični,⁶⁷ ki je bil v grobu z neko varianto šmarješke fibule in s fragmentom starejše variante kačaste fibule s pestičastimi izrastki, ki bi jo mogli vzporejati s kačasto fibulo z libenskega groba. Časovno mesto stiškega groba je jasno, saj vsi pridatki govorijo za konec Ha C ali začetek Ha D stopnje. Časovno sliko groba 5 z Libne nam dobro osvetljuje tudi žara na nogi s pokrovom, ki je bila na največjem obodu okrašena z vzdolžnimi pasovi koničnih bradavic in z vrezanimi kanelurami; to je motiv, ki je zelo pogosten pri okraševanju posod na nogi, tako na Libni kot v Šmarjeti.⁶⁸ Posoda je imela tudi pokrov z gumbom, okrašen s tritračnimi vrezanimi trikotniki in nizom vdolbljenih pik ob zunanjih krakih trikotnikov. Tipološko nas spominja na posode s pokrovom iz groba z oklepom iz Stične, čeprav je dekoracija le nekoliko drugačna. Posodo iz stiškega groba, kakor tudi ves ostali grobni inventar, je treba postaviti v Ha C stopnjo.

Omeniti moramo še ploščate obročke z močno presegačima konci in s kanelurami na obodu. Ti sodijo v tipološko zvrst obročkov, kakršne poznamo iz ženskega groba z zlatim okrasom z Malenc, ki je časovno opredeljen s čolničastimi fibulami šmarješkega tipa v končno fazo Ha C stopnje.⁶⁹

Tako nam je z vrednotenjem posameznih predmetov groba 5 z Libne uspelo določiti nek enotni časovni okvir, ki ne presega prve začetke Ha D stopnje.

			
Gomile pod Vinjim vrhom	●	▲	■
Vače	●		■
Stična	●	▲	
Magdalenska gora			■
Brezje			■
Slepšek	●		
Hrastje			■
Rovišče	●		
Libna			■
Podzemelj			■
Sv. Lucija		▲	■
Hallstatt	●	▲	
Donja Dolina		▲	
Italija		▲	■

4 Pregled fibul z oblogo po najdiščih. — Übersicht vom Bügelfibeln nach Fundorten

S tem pa smo tudi določili najvišji možni čas za pojav fibule s stekleno oblogo, ki pa utegne pripadati še končnemu obdobju Ha C stopnje, kakor smo določili pri ostalih fibulah tega groba. Z grobom 33 iz Brezja pri Mirni peči in z grobom 2 z Libne smo uspeli določiti prve pojave fibul s stekleno oblogo žičnega loka, tj. čas začetka 6. stoletja pr. n. š.

Na področju slovenskih najdišč nimamo več nobenih drugih ustreznih grobnih celot, ki bi pomagale podpreti to časovno predpostavko (**sl. 4**). Poslužiti se moramo zato še edinega groba iz Hallstatta, v katerem je ležala fibula s stekleno oblogo žičnega loka. V skeletnem grobu 42 so našli dve bronasti fibuli očalarki z osmico in bronastimi zakovicami v središču svitkov, bronasto zapestnico z zoženima razprtima koncema, profilirani paličici z zankama na obeh straneh, kos pločevine (verjetno ostanek pravokotne pasne spona), obročke in ploščate kvadratne ploščice iz jantarja. Za časovno razčlenjevanje tega groba sta pomembni fibuli očalarki z osmico in bronastimi zakovicami v središču svitkov, ki jih lahko kot tip vzporejamo s primeri iz Tržišča pri Cerknici; te pa smemo le okvirno opredeliti v pozni Ha C horizont, ker nam niso znane grobne celote.

Vstavljanje bronastih ploščic v središče svitka poznamo že iz groba 64 iz dvorišča SAZU v Ljubljani,⁷² kar je vsekakor neka posebnost. Ta grob, kakor tudi ves grobiščni kompleks sodi v pozno obdobje Ha B in v Ha C stopnjo. Potemtakem bi ne bilo zadržkov uvrstiti fibuli iz Hallstatta v oblikovni zaklad zgodnjega Ha C horizonta. Močno oporo za časovno opredeljevanje dobimo z bronasto nasvitkano zapestnico, ki so jo našli tudi v grobu 45 iz Hallstatta⁷³ skupaj s fibulo očalarko z osmico in z večglavo iglo, ki jo moremo vrednotiti kot tipološko predhodnico večglavih igel s trombastim zaključkom. Igla ima namreč pod kroglastima glavicama valjasto odebelitev, katero lahko tolmačimo kot zametek trombastega zaključka, ki je prav tako rabila namenu, da se igla ni pregloboko zadrila v tkanino. Iglo bi bilo treba postaviti v prvo polovico Ha C stopnje, s tem pa bi tudi že opredelili vsebino groba v omenjeni čas, kar nam da obenem oporo za časovno opredelitev zapestnice iz groba 42 na halštatskem grobišču. Na konec Ha C ali v začetek Ha D stopnje, lahko opredelimo odlomek pravokotne pasne spona, ki je okrašena v motivu vdolbin in izboklin.

Če se še enkrat povrnemo k fibuli s stekleno oblogo, za katero hočemo določiti čas nastanka in uporabe, moramo ugotoviti, da ta grob govori v prid opredelitvi v čas okoli začetka 6. stoletja pr. n. š.

Med gradivom z Magdalenske gore je tudi fibula s stekleno oblogo žičnega loka, ki ima namesto preproste, spodvito samostrelno peresovino (**T. 2, 8**),⁷⁴ kar je zelo pomembno, ker so take peresovine značilnost razvitega Ha D horizonta. Z ugotovitvijo, da fibula ni mogla biti naknadno popravljena, kar bi bilo tehnično neizvedljivo (žični lok in peresovina sta izdelana v enem kosu), moramo dopuščati možnost, da so bile te fibule v posameznih primerih izdelane že v tem časovnem obdobju. S tem pa se seveda razpon izdelave in uporabe teh fibul poveča od končnega Ha C horizonta do razvitega Ha D horizonta, kar dokazuje fibula z Magdalenske gore.

*

Kot smo opazili, so fibule s koščeno, jantarjevo ali stekleno oblogo žičnega loka, pridatki predvsem skeletnih grobov na območju jugovzhodnega predalpskega prostora, z nekaj redkimi izjemami na grobišču v Donji Dolini in v Hallstattu ter na območju severne Italije (**sl. 2, 3**). Prisotnost teh fibul si lahko na

teh najdiščih tolmačimo predvsem s trgovskimi povezavami, ki jih imamo za Donjo Dolino zelo dobro dokumentirane.

Tako bi lahko povzeli, da so te fibule neka tipološka posebnost in značilnost jugovzhodno predalpskega prostora, kjer so v uporabi v času med koncem Ha C in razvitim Ha D obdobjem.

Osnovna oblika, iz katere naj bi se ta tip fibule razvil kot neka varianta, je prav gotovo čolničasta fibula, ki je kot tip zelo močno zastopana na omenjenem jugovzhodnem predalpskem prostoru, predvsem pa na slovenskih najdiščih. Pri fibulah z oblogo žičnega loka, se je prvotni čolničasti lok preobrazil v polni, v sredini rahlo odebeljeni lok. Takšne pa poznamo izdelane tudi iz bron na grobišču v Šmarjeti⁷⁵ ali na Vačah.⁷⁶

Pri fibulah z oblogo žičnega loka je lok izdelan iz kosti, jantarja ali stekla zato, da je fibula s tem pridobila predvsem na lepoti. Njena osnovna praktična uporabnost, spenjati tkanino, je ostala neokrnjena; pridobila je le na svojem zunanem videzu. To pa je bilo verjetno tisto, kar je odločilno vplivalo na oblikovalce — obrtnike, da so upoštevali želje in potrebe po funkcionalno in dekorativno čim popolnejše izdelanih sponkah za spenjanje oblačil.

¹ V. Starè, *Prazgodovina Šmarjete*, Katalogi in monografije 10 (1973), T. 13: 14; T. 19: 7, 8, 22, 24, 28, 29; T. 20: 23; T. 60: 6.

² Iz poročila: K. Deschman, *MAGW* 10 (1881) s. 16, je razvidno, da so ostanki, ki jih presoja kot dele oklepa le deli skledaste čelade. Med gradivom iz Šmarjete, ki so v Narodnem muzeju v Ljubljani, so ostanki šestih ali celó sedmih čelad, tako da ne moremo s sigurnostjo trditi, katera je bila najdena skupaj s fibulo.

³ V. Starè, *Prazgodovina Šmarjete*, T. 13: 13.

⁴ *L. c.*, 9, 10.

⁵ V. Starè, Vače, *Arheološki katalogi Slovenije* 1 (1955) T. 34: 1.

⁶ S. Gabrovec, *Halštatska kultura Slovenije*, *Arheološki vestnik* 15—16 (1964—65) T. 10: 4—6.

⁷ Predmet je v Narodnem muzeju v Ljubljani (inv. št. P 1589).

⁸ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt* (Firenze 1959) 125, T. 106: 7, 8.

⁹ *L. c.*, 108.

¹⁰ *L. c.*, 125.

¹¹ *L. c.*, 125, T. 10: 1—4.

¹² F. Starè, *Etruščani in jugovzhodni predalpski prostor*, *Razprave* 1. razr. SAZU 9/3 (1975) 66 ss.

¹³ N. Aberg, *Bronzezeitliche und früh-eisenzeitliche Chronologie* I (1930) 67, Abb. 180.

¹⁴ *L. c.*, 158, Abb. 461—462.

¹⁵ *L. c.*, 67, Abb. 181.

¹⁶ *L. c.*, 17, Abb. 28.

¹⁷ *L. c.*, 180, Abb. 531.

¹⁸ C. Marchesetti, Scavi nella necropoli di S. Lucia, *Bollettino della Società Adriatica di Scienze Naturali in Trieste* 15 (1893) 63, T. 15: 24.

¹⁹ Č. Truhelka, Die vorgeschichtliche Pfalbau im Savebett bei Donja Dolina, *WMBH* 9 (1904) 3—156, T. I—LXXXI. Z. Marić, Donja dolina, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 19 (1964) 5—128.

²⁰ Č. Truhelka, *l. c.*, 91, T. XLIV, 3.

²¹ *L. c.*, 90, T. XLII, 1—11.

²² *L. c.*, T. XLIX, 1—12.

²³ *L. c.*, 84, Fig. 65.

²⁴ F. Starè, Kipec ilirskega bojovnika z Vač, *Arheološki vestnik* 13—14 (1962—63) T. 9: 21—23.

²⁵ S. Gabrovec, *900 let Kranja* (1960) T. 1: 6, 7.

²⁶ Č. Truhelka, *l. c.*, T. LVIII, 1—28, T. LIX, 1—7.

²⁷ *L. c.*, T. XLIII, 5—28, T. XLIV, 1, 2.

²⁸ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt* 9, grob 87 (T. 10, 14); grob 778 (T. 163, 1); grob 302 (T. 49, 5); grob 694 (T. 123, 3); grob 15 (T. 230, 10); grob 678 (T. 139, 17, 18).

²⁹ *L. c.*, T. 10, 1—15.

³⁰ *L. c.*, T. 163, 1—10.

³¹ Lok v obliki psa: Podzemelj (inv. št. 2458), neobjavljeno v Narodnem muzeju v Ljubljani in Vintarjevec: F. Starè, Trije prazgodovinski grobovi v Zasavju, *Arheološki vestnik* 4 (1953) 273, T. 1: 5.

³² K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, T. 53, 3—15.

³³ Primerjaj fibulo iz groba 126 s situ-lo Benvenuti, kjer je bila identična fibu-

la; W. Lucke, O. H. Frey, *Situla in Providence (Rhode Island)*, Röm.-germ. Forschungen 26 (1962) Abb. 9, 12.

³⁴ Primerjaj amulette iz Dobove: F. Starè, Ilirsko grobišče pri Dobovi, *Arheološki vestnik* 2 (1951) 68, sl. 1.

³⁵ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, T. 49, 1—11.

³⁶ L. c., T. 66, 13.

³⁷ F. Starè, Dekoracija pravokotnih pasnih spon na Kranjskem, *Arheološki vestnik* 3 (1962) 201; avtor postavlja pričetek uporabljanja pravokotne pasne spona že v starejšo fazo vaškega grobišča.

³⁸ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, T. 230, 1—15.

³⁹ S. Gabrovec, Halštatska kultura v Sloveniji, *Arheološki vestnik* 15—16 (1964-65) T. 10, 6.

⁴⁰ Iz Stične (Fedranova zbirka) je v Narodnem muzeju v Ljubljani tudi fibula z oblogo (inv. št. P 10859), ki je delno jantarjeva, delno pa koščena; kateremu grobu je pripadala se ni dalo določiti.

⁴¹ Posebno v Italiji: N. Åberg, *Bronzezeitliche und frühheisenzeitliche Chronologie I* (1930) 162, Abb. 471; kačasta fibula iz groba 39 (Benacci Caprara).

⁴² T. Knez, S. Škaler, Halštatska gomila na Libni, *Arheološki vestnik* 19 (1968) T. 2, 7.

⁴³ R. Drechsler-Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kopolju 1955-56 godine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, ser. 3, 2 (1961) 77, T. V, grob 63 (6), 8, 8, 11, 12; T. VII, grob 66 (5) 5; T. XIII, 7.

⁴⁴ R. Drechsler-Bižić jih stavlja v čas med poznim Ha B in razvitim Ha C horizontom.

⁴⁵ T. E. Haevernicks, Beiträge zur Geschichte des antiken Glases, *Jahrbuch des Röm.-Germ. Zentralmuseums* 6 (1959) T. 5, 5.

⁴⁶ L. c., 57 ss.

⁴⁷ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, T. 2.

⁴⁸ T. E. Haevernicks, l. c., T. 6, 3.

⁴⁹ L. c., T. 6, 4.

⁵⁰ F. Starè, *Vače* (1955), T. 32: 1—3.

⁵¹ T. E. Haevernicks, l. c., T. 5, 4—6.

⁵² Neobjavljen predmet je v Narodnem muzeju v Ljubljani (inv. št. P 10918).

⁵³ Neobjavljen predmet je v Narodnem muzeju v Ljubljani (inv. št. P 1632).

⁵⁴ Grob 5 z ježevko je obogaten z dvema zlatima deteljastima ploščicama in z različnimi drugimi predmeti: T. Knez, S. Škaler, Halštatska gomila na Libni, *Arheološki vestnik* 19 (1968).

⁵⁵ Predmet je v Naravoslovnem muzeju na Dunaju (inv. št. 21871).

⁵⁶ K. Kromer, *Brezje*, *Arheološki katalogi Slovenije* 2 (1959) T. 31, 8.

⁵⁷ Predmet je v Naravoslovnem muzeju na Dunaju (inv. št. 59433).

⁵⁸ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, T. 2.

⁵⁹ T. E. Haevernicks, l. c., T. 6, 3.

⁶⁰ L. c., T. 6, 4.

⁶¹ L. c., T. 5, 8 in T. 6, 1; predmeta sta v Naravoslovnem muzeju na Dunaju (inv. št. 18720 in 18722).

⁶² Gradivo teh grobnih celot je v Naravoslovnem muzeju na Dunaju in nisem imela priložnosti, da bi ga videla.

⁶³ K. Kromer, *Brezje*, T. 31, 1—8.

⁶⁴ T. Knez, S. Škaler, Halštatska gomila na Libni, *Arheološki vestnik* 19 (1968).

⁶⁵ H. Müller-Karpe, Zum Beginn der Kahnfibel mit profilirtem Fuss, *Arheološki vestnik* 4 (1953) 54 ss.

⁶⁶ F. Starè, K problemu najstarejših čolničastih fibul iz Slovenije, *Arheološki vestnik* 5 (1954) 28 ss.

⁶⁷ S. Gabrovec, Halštatska kultura v Sloveniji, *Arheološki vestnik* 15—16 (1964-65) T. 8: 4, 5, 10, 11.

⁶⁸ V. Starè, *Prazgodovina Šmarjete*, T. 37: 5, 6; T. 39: 1, 2.

⁶⁹ V. Starè, Prazgodovinske Malence, *Arheološki vestnik* 11—12 (1960-61) 54.

⁷⁰ K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, T. 3, 9.

⁷¹ Predmeta sta v Narodnem muzeju v Ljubljani (inv. št. P 3030 in 3031).

⁷² F. Starè, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani*, Dela 1. razr. SAZU 9 (1954) T. 40, 2.

⁷³ K. Kromer, l. c., T. 3, 15.

⁷⁴ T. E. Haevernicks, Beiträge zur Geschichte des antiken Glases, *Jahrbuch des Röm.-Germ. Zentralmuseums* 6 (1959) T. 5, 5.

⁷⁵ V. Starè, *Prazgodovina Šmarjete*, T. 19: 9, 10.

⁷⁶ F. Starè, *Vače*, T. 32: 1, 3.

Im Formenschatz zahlreicher, typologisch verschiedener Fibeln, die den Skelett- und Brandgräbern in den Grabhügeln unter Vinji vrh¹ beigegeben wurden, gab es einige Fibeln mit belegtem Drahtbogen, die eine besondere typologische Gruppe darstellen.

Der Drahtbogen dieser Fibeln ist im Querschnitt hauptsächlich rechteckig, seltener rund. Dieser Draht ist dann entweder mit Knochen, Bernstein oder Glas umkleidet. Wir kennen auch Beispiele, wie die Fibel aus Stična (T. 8), wo der Belag teils aus Bernstein, teils aus Knochensegmenten ausgearbeitet ist.

In den Grabhügeln unter der Ansiedlung auf Vinji vrh (Šmarjeta, Strelac, Obrh, Družinska vas, Toplice, Brezovica, Mlade Vine) können drei Fibelabarten mit belegtem Drahtbogen (Abb. 1) unterschieden werden:

1. Fibeln mit Knochenbügel (T. 1, 2),
2. Fibeln mit Bernsteinbügel (T. 1, 1, 3, 4, 6—8),
3. Fibeln mit Glasbügel (T. 1, 5, 9).

1. Fibeln mit Knochenbügel

In den Grabhügeln unter Vinji vrh gibt es nur eine Fibel mit Knochenbügel (T. 1, 2), die wahrscheinlich aus fünf Segmenten zusammengestellt ist; auf dem mittleren davon ist ein liegendes vierbeiniges Tier abgebildet, dessen Kopf abgebrochen ist und das entweder einen Sphinx oder einen Hund darstellt. Die Fibel wurde in einem Brandgrab in Šmarjeta zusammen mit einem Schüsselhelm, der das Grab in den Horizont Ha C datiert, gefunden.⁴

Eine der ältesten Knochenfibeln stammt aus Vače.⁵ Bei der Datierung der Fibel kann man sich vor allem auf zwei kleine Knochenfiguren stützen, die zusammen mit der Fibel gefunden wurden und die man mit toreutischen Erzeugnissen älteren Situlienstils vom Ende der frühen Eisenzeit vergleichen kann.

Im Grab 27 des Grabhügels I in Stična befanden sich gleich drei Fibeln mit Knochenbügel⁶ (T. 3, 3, 4, 6); darunter eine, auf deren mittlerem Segment ein liegendes Tier abgebildet ist, von dem man sagen könnte, dass es alle Eigenheiten liegender Sphinx aufweist. Das Tier ist zwar mehr schematisiert und inkonsequenter ausgearbeitet als der Sphinx in Šmarjeta, was bedeuten würde, dass es später als dieser entstanden sei. Das Grab wird ans Ende des Horizonts Ha C oder an den Anfang des Horizonts Ha D datiert.

Die Fibel aus Slepšek⁷ (T. 3, 2) ist so ähnlich ausgeführt wie die Fibel aus Stična. Auf der Fibel aus Slepšek ist das liegende Tier fast gänzlich abgebrochen, nur sein Unterteil ist erhalten, was jedoch ausreicht, um die Fibel der Fibelgruppe mit Knochenbügel und plastisch ausgearbeitetem Tier auf dem mittleren Segment zuzurechnen. Die Fibel aus Slepšek kann zeitlich nicht genauer bestimmt werden, weil uns das Material, mit dem zusammen sie gefunden wurde, nicht bekannt ist.

Eine Fibel mit Sphinx auf Bogen, wie wir sie aus Šmarjeta kennen, wurde im Grab 557, das zum Teil Brandgrab ist, auf dem Gräberfeld in Hallstatt⁸ ausgegraben, zusammen mit einem Antennendolch, wie sie für jüngere Kriegergräber der Hallstattzeit — nach Kromer in der Zeit zwischen dem Jahr 600 und 500 vor unserer Zeitrechnung — charakteristisch sind.

Die Fibeln mit Knochenbügel und liegendem Tier auf dem Bogen würde man im südöstlichen Voralpenraum in die Zeit vom Ende des siebenten bis zum Anfang des sechsten Jahrhunderts vor unserer Zeitrechnung datieren. Es muss jedoch bemerkt werden, dass diese Fibeln in der jüngeren Zeit nicht mehr hergestellt wurden, sondern nur noch im Gebrauch waren.

Das Motiv des liegenden Tieres muss ohne Zweifel ausserhalb des jugoslawischen Voralpenraumes gesucht werden, und zwar auf dem Gebiet des mittleren Italien im etruskischen Kulturkreis,¹² wo liegende Sphinx sehr häufig vorkommen und in verschiedenartigstem Material und auf verschiedenartigen Gegenständen angefertigt

werden. Unsere Beispiele sind ein Ausdruck der kulturellen Beziehungen zur Apennin-Halbinsel, deren Einflüsse hier aufgenommen, jedoch so umgestaltet wurden, dass in den Abbildungen des liegenden Sphinx das strenge italische Konzept des liegenden Sphinx nicht mehr zu erkennen ist.

2. Fibeln mit Bernsteinbügel

Fibeln mit Bernsteinbügel kommen in den Grabhügeln unter Vinji vrh als Beigabe ziemlich oft vor. Das Grabinventar ist nicht erhalten, so dass man sich bei der chronologischen Bestimmung dieser Fibeln (T. 1, 1, 3, 4, 6, 7, 8) der Grabeinheiten anderer Fundorte im südöstlichen Voralpenraum, der italischen und bosnischen, bedienen muss.

Die ältesten Beispiele von Fibeln mit Bernsteinbügel sind in Italien, im Grab 759 in San Vitale¹⁴ zu finden, wo der mit Bernsteinblättchen belegte Fibelbügel vom Typ sangusuga ist, d. h. mit dreieckigem Fuss. Diese Fibeln werden in die Zeit von 750 bis 700 vor unserer Zeitrechnung datiert. Typologisch jünger sind die Fibeln aus Faleri¹⁵ und aus dem Grab 158 in Syrakusa,¹⁶ das in das siebente Jahrhundert vor unserer Zeitrechnung datiert ist.

Für die Bestimmung des Alters von Fibeln mit Bernsteinbügel ist das Grab 1377 in St. Lucija¹⁸ sehr wichtig, das wir in den Rahmen der ersten Hälfte der Stufe Ha D datieren können.

Für die Bestimmung des Alters von Fibeln mit Bernsteinbügel kann man sich des Materials aus dem Grab III auf der Parzelle von Mate Petrović Jun. in Donja Dolina¹⁹ bedienen, wo eine solche Fibel zusammen mit Material gefunden wurde (Schläfenringe, eine Kahnfibel, zwei Armringe mit übereinandergreifenden Enden, Gürtelteile, eine Plattenfibel usw.), das in die Endphase des Horizonts Ha C datiert werden kann, wobei jedoch betont werden muss, dass gerade die Fibel mit Bernsteinbügel dem Grab eine festere chronologische Grundlage verleiht.

Wenn wir in unsere Erörterung noch das Gräberfeld von Hallstatt einbeziehen, können wir feststellen, dass der Fibeltyp mit Bernsteinbügel hier relativ oft vorkommt.²⁸ Für die Zeitbestimmung sind vor allem die Gräber 87,²⁹ das Grab 778,³⁰ das Grab 307³² und das Grab 15³⁸ wichtig, da sich in ihnen diese Fibeln zusammen mit dem Material befanden, das in die Zeit vom Ende des siebenten bis zum Ende des sechsten Jahrhunderts vor unserer Zeitrechnung datiert wird.

Im südöstlichen Voralpenraum muss vor allem das Grab 27 aus dem Grabhügel I in Stična³⁹ erwähnt werden, wo die Fibel mit Bernsteinbügel zusammen mit einem Diadem, Armringen, Kahnfibeln vom Typ Šmarjeta, Schlangenfibeln und Keramikgefäßen lag, Gegenständen, die das Grab ans Ende der Stufe Ha C oder an den Anfang der Stufe Ha D datieren.

Bei allen behandelten Beispielen von Fibeln mit Bernsteinverzierung des Drahtbogens aus dem Gebiet Italiens, des Nordbalkan und der Südostalpen wurde festgestellt, dass der Bernsteinbelag der Funktion des Bügels angepasst ist und zugleich ein dekoratives Element bildet. Der Bernsteinbügel ist zwar aus einzelnen Segmenten zusammengestellt, die so miteinander verbunden sind, dass sie ein ununterbrochenes Ganzes bilden. Einzelne Segmente hatten auf beiden Seiten im Kreis angeordnete winzige Löcher, die mit Bindestiften oder einem Klebemittel ausgefüllt wurden, damit die einzelnen Segmente nicht eigenwillig auseinanderglitten. Es war das Ziel dieser technischen Eigenheit, den Bügel so vollständig wie möglich zu einem Ganzen auszuarbeiten. Dasselbe Verfahren beim Belegen des Bogens findet man bei der Schlangenfibel⁴¹ und der Dreiknopffibel aus Libna.⁴² Daraus kann man schließen, dass der Handwerker bestrebt war, einen Bügel auszuarbeiten, der der Fibel ihre ursprüngliche Form nicht nehmen, sondern sie als dekorativen Element nur vervollständigen und betonen sollte. Fibeln mit Bernsteinbügel von Fundorten im südöstlichen Voralpenraum können in die Zeit des entwickelten siebenten Jahrhunderts vor unserer Zeitrechnung datiert werden, wo sie hergestellt und verwendet wurden, und die ersten Zeitabschnitte des sechsten Jahrhunderts vor unserer Zeitrechnung, wo wir sie noch als Rückstände früherer Zeit in den Gräbern der älteren Eisenzeit finden.

3. Fibeln mit Glasbügel

Fibeln mit Glasbügel oder Igelfibeln nennt man Fibeln, deren Drahtbogen mit quadratischen Querschnitt von einem Glasbelag mit kleinen zapfenähnlichen Fortsätzen umgeben ist. Diese Fibeln haben gewöhnlich einen offenen hohlen Fuss mit aufgesetztem Glaskorn als Abschluss, das jedoch nur selten erhalten ist. Einige Beispiele haben eine einfache Feder (T. 2, 1–5), andere aber eine eingebogene Armbrustfeder (T. 2, 8).⁴⁵

Auf das Problem der Igelfibeln hingewiesen hat schon die Forscherin E. T. Haevernick,⁴⁶ die auch die beim Herstellen von Glasbügeln angewandte Technik behandelt. Ihre These von der Herstellung des Glasbügels muss durch die Betrachtung der Zwischenräume zwischen den einzelnen Stacheln ergänzt werden, die ganz glatt sind, was unmöglich wäre, wenn die Stacheln aus der Oberfläche des Glasbügels hochgezogen wären. Es ist also glaubwürdiger, dass die Stacheln auf die Glasoberfläche appliziert wurden, was besonders gut an jenen Fällen zu sehen ist, wo ein Stachel dicht am Glasbügel abgebrochen ist, so als ob er sich davon abgelöst hätte. Bei honigbraunen Bügeln mit gelber Wellenlinie dürfte der Glasbügel durch Kneten hergestellt, die Wellenlinie darin noch im Rohzustand eingesetzt worden sein, während die zapfenartigen Fortsätze erst nachträglich angefertigt wurden. Wichtig wäre das Verfahren des Knetens von Glasmasse und nachher das Brennen des ausgearbeiteten Glasbügels. Das ganze technische Verfahren könnte man als Patent der einheimischen Werkstätten betrachten. Nur auf diese Weise lässt sich nämlich die aussergewöhnlich hohe Zahl verschiedenfarbiger Glasbeeren und Fibeln mit Glasbügel in Gräbern aus der älteren Eisenzeit in diesem Raum erklären.

Im südöstlichen Voralpenraum, wo diese Fibel des öfteren Frauengräbern beigegeben wurde, findet man sie in Vače (T. 2, 1–4),⁵⁰ auf Magdalenska gora (T. 2, 5–8),⁵¹ in Podzemelj (T. 2, 10),⁵² auf Slapšek,⁵³ auf Libna,⁵⁴ in Hraštje bei Grosuplje,⁵⁵ in Brezje bei Mirna peč (T. 2, 9)⁵⁶ und in den Grabhügeln unter Vinji vrh in Šmarjeta (T. 1, 5), in Družinska vas (T. 1, 9) sowie in Sv. Lucija.⁵⁷

Ausserhalb des Fundortbereiches im Voralpenraum stehen die Beispiele aus dem Gräberfeld in Hallstatt,⁵⁸ und die Fibeln aus Este⁵⁹ und Capodoglio.⁶⁰

Für die chronologische Bestimmung kommt vor allem die Fibel aus dem Grab 33 des Graghügels VII in Brezje bei Mirna peč⁶³ in Betracht, das in den Beginn des sechsten Jahrhunderts vor unserer Zeitrechnung zu datieren ist.

Beachtenswert ist auch das reiche Grab 5 aus Libna,⁶⁴ das wir auf Grund des Inventars in die Zeit der Wende vom siebenten zum sechsten Jahrhundert vor unserer Zeitrechnung datieren können.

Im Skelettgrab 42 aus Hallstatt lag die Glasbügelfibel mit Gegenständen zusammen (Brillenfibeln mit Achterschleife mit eingesetztem Bronzediskus, Armringe, Fragment einer rechteckigen Gürtelschnalle usw.), die wir in den Zeitrahmen vom Ende der Stufe Ha C bis in die Stufe Ha D, d. h. in die Zeit der Wende vom siebenten zum sechsten Jahrhundert vor unserer Zeitrechnung datieren können.

Unter den Beispielen von Magdalenska gora befindet sich eine Fibel mit Glasbügel, die eine eingebogene Armbrustfeder hat (T. 2, 8),⁷⁴ was sehr bemerkenswert ist, weil solche Federn zu den Merkmalen des entwickelten Horizonts Ha D gehören. Die Zeitspanne, in der diese Fibeln hergestellt und gebraucht wurden, erweitert sich dadurch natürlich vom beendeten Horizont Ha C bis zum entwickelten Horizont Ha D.

Schlusswort

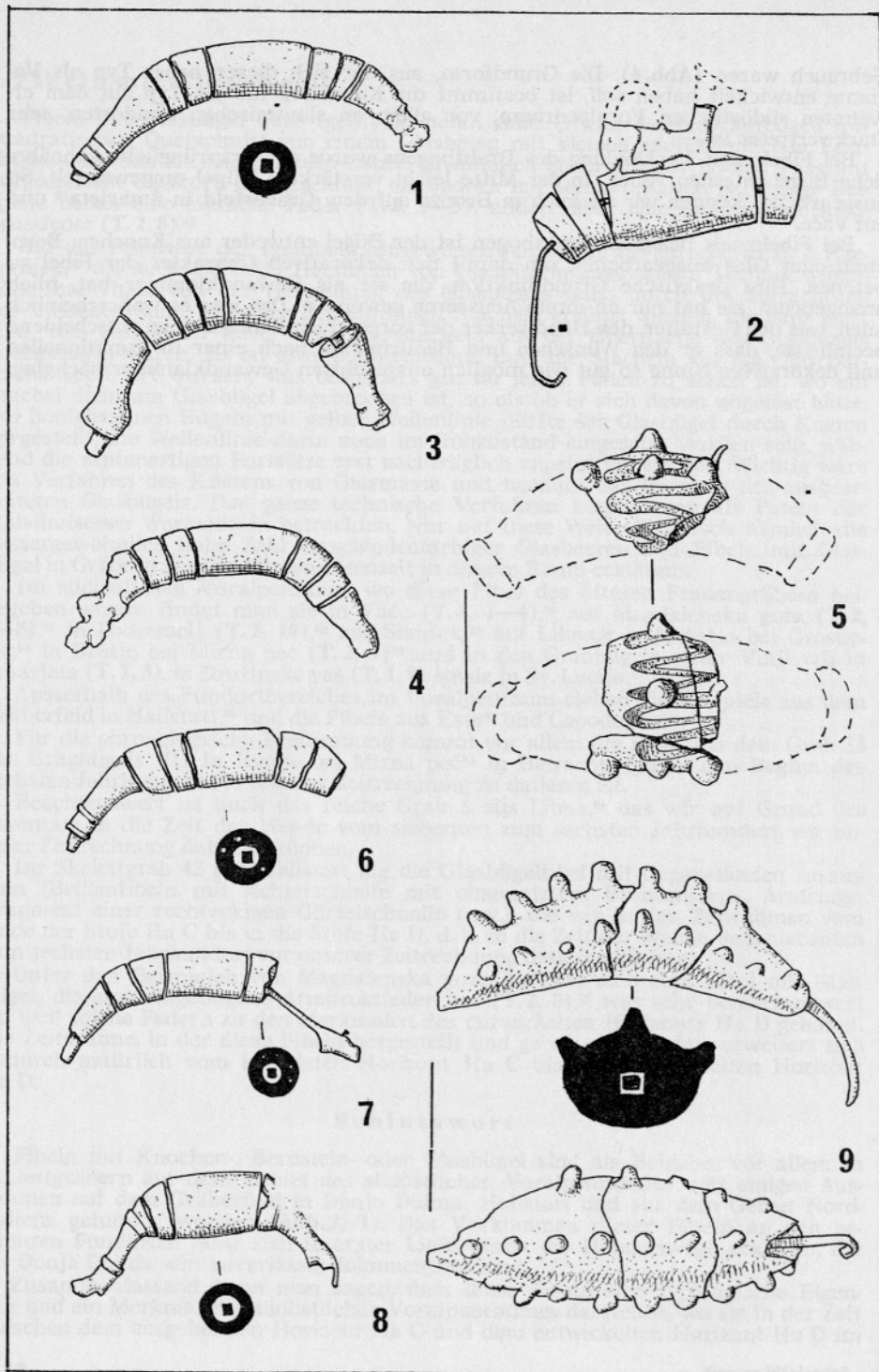
Fibeln mit Knochen-, Bernstein- oder Glasbügel sind als Beigabe, vor allem in Skelettgräbern auf dem Gebiet des südöstlichen Voralpenraumes, mit einigen Ausnahmen auf dem Gräberfeld in Donja Dolina, Hallstatt und auf dem Gebiet Norditaliens gefunden worden (Abb. 2, 3). Das Vorkommen dieser Fibeln an den genannten Fundorten lässt sich in erster Linie durch die Handelswege erklären, die für Donja Dolina sehr zuverlässig dokumentiert sind.

Zusammenfassend kann man sagen, dass diese Fibeln eine typologische Eigenheit und ein Merkmal des südöstlichen Voralpenraumes darstellen, wo sie in der Zeit zwischen dem ausgehenden Horizont Ha C und dem entwickelten Horizont Ha D im

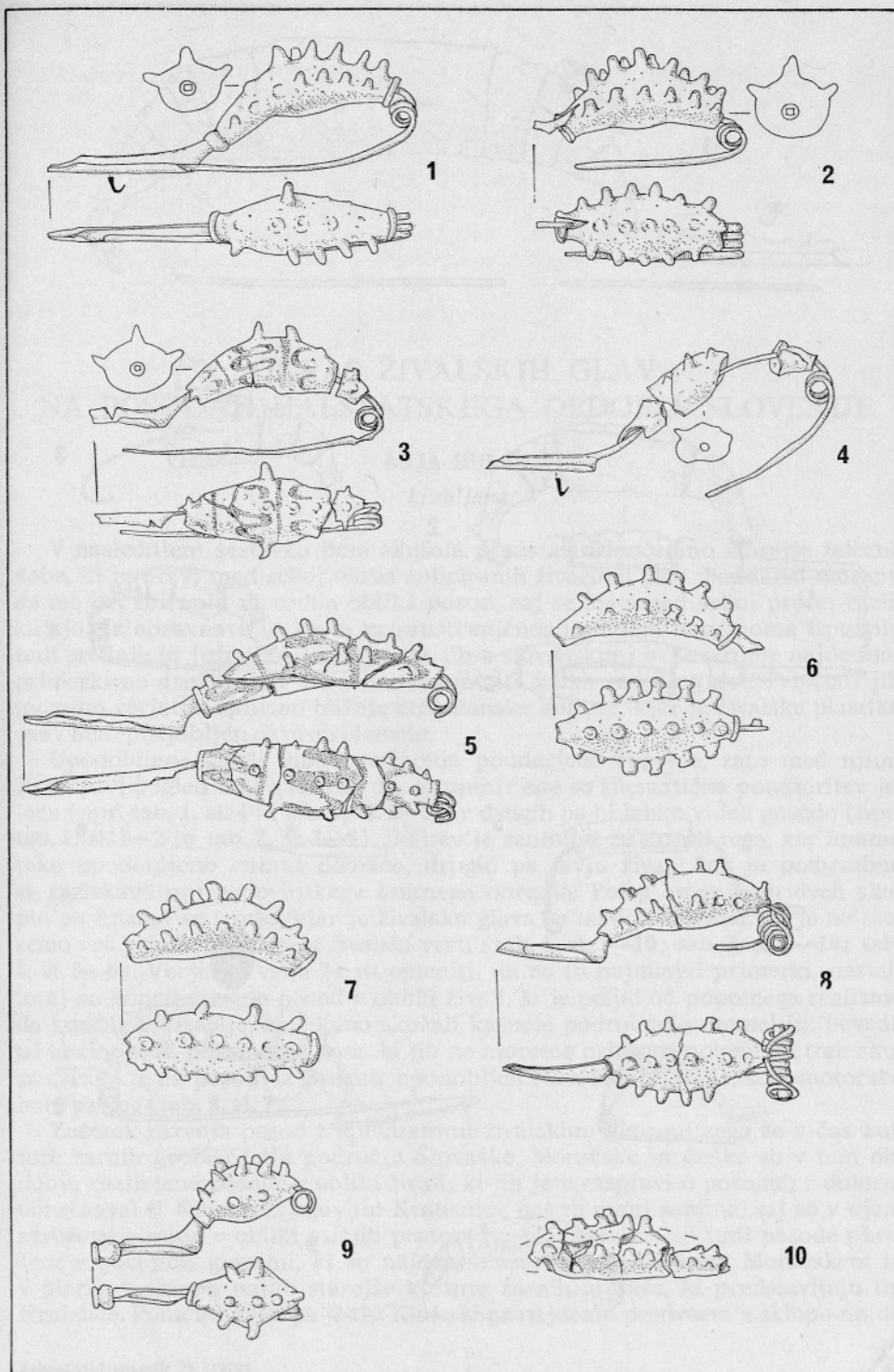
Gebrauch waren (**Abb. 4**). Die Grundform, aus der sich dieser neuer Typ als Variante entwickelt haben soll, ist bestimmt die Kahnfibel, die als Typ auf dem erwähnten südöstlichen Voralpenraum, vor allem an slowenischen Fundorten, sehr stark vertreten ist.

Bei Fibeln mit Verkleidung des Drahtbogens wurde der ursprüngliche kahnähnliche Bügel in einen vollen, in der Mitte leicht verstärkten Bügel umgewandelt. So ausgearbeitet kennen wir sie auch in Bronze auf dem Gräberfeld in Šmarjeta⁷⁵ und auf Vače.⁷⁶

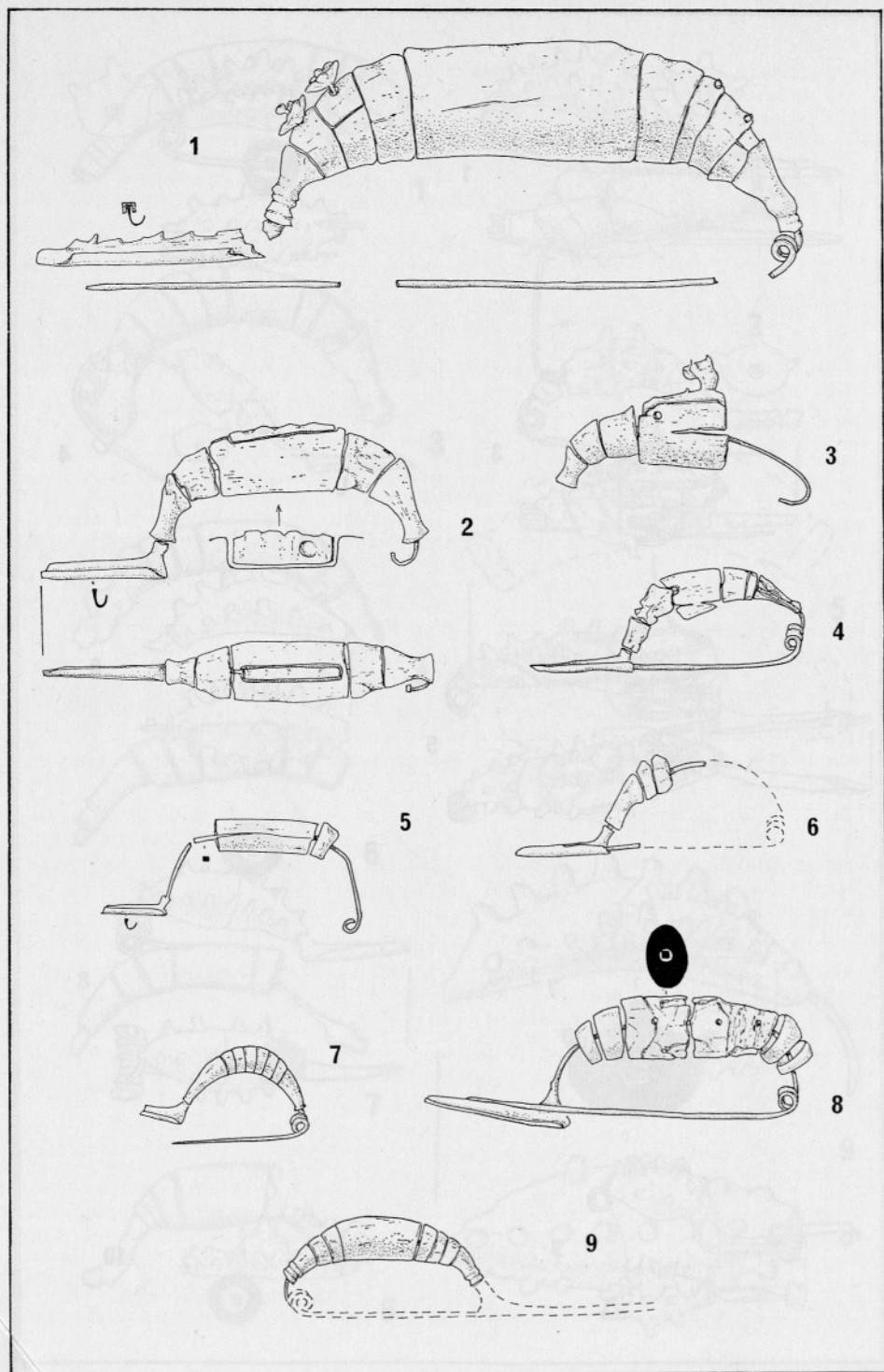
Bei Fibeln mit belegtem Drahtbogen ist der Bügel entweder aus Knochen, Bernstein oder Glas ausgearbeitet, um damit den dekorativen Charakter der Fibel zu betonen. Ihre praktische Grundfunktion, die sie als Gewandklammer hat, blieb unangetastet, sie hat nur an ihrem Aeusseren gewonnen. Das war es wahrscheinlich auch, was den Gestalter, den Handwerker der vorgeschichtlichen Zeit so entscheidend beeinflusste, dass er den Wünschen und Bedürfnissen nach einer im funktionellen und dekorativen Sinne so gut wie möglich ausgeführten Gewandklammer nachging.

Tab. 1

Tab. 2

Tab. 3